

УПУСТВО ЗА РАД СА ФОНЕТИЧКИМ БУКВАРОМ

НАПИСАО

МИЛАН КОСАНОВИЋ

учитељ

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛ. ЂР. 1

1908

9484

342.41.5

ПРЕДГОВОР

Сваки човек тежи савршенству у своме раду, да га што брже и лакше сврши и да од њега има што више користи. Људи изумевају справе да и животињама олакшавају рад, а да тиме осигурају себи што већу добит. Пчелар гради вештачко саће, да би убрзао и олакшао рад пчелама, ради своје личне користи. Сваки дан настају веће потребе и јача борба у животу, што човека нагони на живљи рад ка напретку (савршенству) за одржање своје породице и свога племена. Свако се племе спрема грозничавом брзином, да не заостане у култури, да би се могло одупрети најезди туђинској и сачувати своју веру, језик, народност и своју својину.

Наше раскомадано и подјармљено српско племе има, не само тај задатак, да се одржи на истом културном нивоу са суседним племенима, већ мора да ствара националну тежњу уједињења српског племена, па да се тако уједињено буде у стању одупрети туђинској најезди.

Док су други народи у једној целини (држави), њихове школе немају потребе да раде на буђењу националне свести и тежње за јединством, дотле је српским учитељима то главни задатак. Дакле, српска школа има на културном пољу два посла да сврши, где јој је најважније васпитање у националном духу; па зато она мора двапут краћим путем да шири просвету у народу, те да постигне културни и национални свој циљ.

Како је писменост најјаче средство за постизање националних и културних циљева, то је српском учитељству дужност, да на кратак, брз и лак начин научи свој народ писмености.

Незадовољан са резултатом писмености, који данашње наше основне школе дају, радио сам више година на томе, да нађем узрок слабој писмености и краћи и лакши начин, којим би се брже ширила писменост и била што јача и трајнија.

Узрок слабој писмености у нашим школама је погрешан и неприродан начин предавања буквара, т. ј. увођења у писменост. А кад основ не ваља, онда се није чудити што је писменост слаба на свршетку основне школе и после огромног труда наставничког и ученичког за 4 године дана.

Радећи неуморно неколико година на томе, да упростим и усавршим начин предавања буквара према особинама нашега

језика, осећању задовољства код деце, схватању дечјем, нашао сам краћи начин, којим могу деца брзо научити читати и писати за кратко време.

Тај ћу начин рада изложити у овом упутству у толико, у колико се он разликује од досадањег начина предавања буквара. Свако дете, па и слабоумно (блесаво) научи на овај начин читати и писати брзо и лако са двапут мање наставничког рада но што треба по садањем уобичајеном начину. Сем тога може се потпуно применити класна настава, јер слаба и блесава деца не изостају од бистрије деце и ако слабије читају и пишу.

Читање се постиже двапут боље. Деца читају на крају I разреда сваку српску књигу скоро својом говорном брзином, а од тога мислим да се бољи успех не може и не сме тражити.

Износећи овај нов начин предавања буквара апелујем на учитеље и учитељице првих разреда и професоре (педагоге) учитељских школа, да га опробају у својим школама и да се на практици увере, да се са мањим радом наставничким бољи успех постиже но до сад. Уједно их молим, да све мане ако би их било, изнесу, да би их могао отклонити.

Уверен сам, да ће сваки наставник-ца одбацити за увек досадањи начин предавања читања и писања путем синтезе и анализе гласова, као свим непрактичан, само ако буде једну годину радио по мом начину.

Августа 1908 године,
Миријево—Београд

Писац

УЗРОК СЛАБОЈ ПИСМЕНОСТИ

Каква је писменост код деце на крају IV разреда основне школе о том не треба да говорим наставницима народних школа, пошто они сами на својим већима расправљају, шта да се ради, па да се постигне бољи успех у писмености у основној школи; али ћу говорити о данашњем успеху писмености у I разреду основне школе.

Министарство Просвете уверено, да се начином шчитавања, ком претходи припрема не може бољи успех постићи, нагласило је нарочито програмом читање само из уџбеника за I разред. Отворите ли коју другу књигу на крају године ђацима I разреда, да је читају, нађићете више од половине ђака, који нагађају слогове и слова и тешком муком шчитавају речи, а о читању целих реченица ни помена нема. Исто тако иде и са писањем. Мука человека увати док дете напише сложенију реч. Наставници и на сам дан испита потсећају слабију децу на анализу гласова, да би помогли детету да напише реч.

Са таком спремом преводе се слаби ђаци у II разред, са којима наставник муку мучи доцније у старијим разредима да их научи да читају и утроши на то $\frac{3}{4}$ времена, које је програмом одређено за српски језик. Бистрија се деца упропашћују и коче се у напредовању због слабије која и после свршене школе изнесу лабаву спрему, коју су добила у I разреду.

Узрока овој шепртљанској писмености има три:

1. Што се утроши *шест* недеља времена на бескорисну анализу и синтезу гласова, и што се за то време убија тим радом воља за рад код деце, а не постиже се тиме никаква припрема за читање и писање.

2. Што се муњевитом брзином прелазе слова у буквару (за дан слово), и због тога се прибегава читању слогова, који немају никаква значења, само да би се буквар прешао што пре.

3. Оцењивање учитељског рада лепа је прилика за утакмицу наставника, али има врло рђаве последице, јер наставници хитају за љубав оцене (свог опстанка) у раду, само да пређу градиво програмом прописано и не обзирући се на особине својих ученика. За оне ученике, који не науче да читају, обично се каже блесави и на том се сврши. А да нема блесаве деце за читање и писање наставник ће се уверити, ако

буде радио по овом упутству. Блесаво је само оно дете, које не разликује кашику од виљушке и вола од коња. Сва друга деца могу да науче да читају онако како говоре.

ПРИПРЕМА И МЕТОД ШЧИТАВАЊА

Без анализе и синтезе гласова не може се шчитавање (читање) замислити, тако кажу Немци у својим упутствима, а та су упутства у целини код нас посрబљена и по њима се ради у нашим школама. Немци и други народи морају тим начином да уче децу писмености, јер они имају у свом писму:

1, муклих (немих) гласова т. ј. слова, која се пишу а не читају (чују) н. пр.: gehen stehēn, Ahle.

2, имају слова, која се удвајају због бржег или споријег изговора (акцента и значења речи) н. пр: alle, Allee;

3, имају гласова које сачињавају два и више слова заједно нпр. ein, vier,

4, и сем тога, имају скоро један исти глас, који се другим словом означава нпр. vier, für, wer, wär.

Кад се све ово узме уједно, они морају своју децу најпре да навикну на акцентуацију изговора речи, па тек онда на разли-

чило изговарање гласова према написаној комбинацији слова у речима.

Ми те потребе немамо, наш је језик и еуфонички правопис савршен. Ми имамо мало речи, које би по акценту имале два значења, али се и те речи пишу једним истим словима само им акцент мења значење нпр. лук и лук. За сваки глас имамо засебно слово, па нам због тога није потребна сувопарна припрема, која се састоји у анализи и синтези гласова.

Зашто да мучимо децу 6 недеља синтезом и анализом гласова, кад је у пракси дете не може *самостално* применити. Зашто навикавамо децу усменом срицању (синтези гласова), кад ту исту синтезу у шчитавању не можемо употребити. Ко би могао да шчита: по, поп, топ, топот, го, ко итд.

Кад те речи ми, који смо добро писмени, нисмо у стању да шчитамо, зар није смешно тражити да то чине деца, која тек познају слова — као кроз маглу. Од таког тражења од деце природна ће бити последица, да те гласове (слова) по упуству усмене синтезе просричу у себи, па онда изговоре целу реч. И то је онда преживело срицање у новом издању. Из овог видимо да имамо гласова, који се не могу никако шчитати, већ их морају деца са самогласником у речи као целину (слог) прочитати.

А да деца могу читати речи, у којима има тих гласова, потребно је да добро знају читати речи с оним гласовима, који се могу шчитавати, а то су они гласови, који се могу дugo изговорити.

ОСОБИНА ГЛАСОВА И ДЕЧЈЕ ОСЕЋАЊЕ ПРЕМА ЊИМА

Гласови по својој особини изговора могу се поделити у две групе: 1, гласови који се могу дugo изговарати; 2, гласови који се кратко изговарају и не могу се сами (без самогласника) дуже изговорити. Гласови, који се могу дugo изговорити производе јак надрађај живаца, дакле јак осетак. Гласови, који се кратко изговарају, производе слаб и неодређен надрађај живаца. Први су по квалитету и квантитету јаки а други слаби.

Кад би их хтели представити у нотама онда би прве бележили као целе и половине нота а друге као осмине и шеснајстине нота То је један очигледан доказ, које гласове (слова) треба деца најпре да уче у почетку буквара а које на крају.

Много важнији је фактор дечје осећање при одређивању слова (гласова), којим редом треба деца да их изучавају. Кад пред децом изговоримо глас: „с“ и „п“ или „ж“ и „г“ и добро их мотримо у лице, онда ћемо видети, да код гласа „с“ и „ж“ наступа про-

мена на лицу, а ако их мало дуже изговаримо, онда их деца нехотице подражавају, јер им то чини пријатно осећање (задовољство); док на против, код гласа „П“ и „Г“ код већине деце нећете опазити никакве промене на лицу, а то је знак да је надрајај врло слаб и не чини никакав осетак, па с тога су деца према тим гласовима равнодушна; дакле не примају их.

Да би деца лакше запамтила слово и лакше читала зависи од изговора гласа. Ако наставник изговара глас лако, тихо — природно, тако ће га и деца изговарати; а ако он изговара глас тешко — усилјавајући се, и деца ће га тако изговарати читајући слово.

Свако дете има своју боју гласа (говора), по ком се познаје које дете говори и кад га не видимо. Без обзира на то, децу треба навићи да сваки глас лако изговарају; јер чим лакше изговарају, тим ће лакше и брже читати.

ТЕШКОЋЕ У ЧИТАЊУ

Тешкоћа у читању има у главном три:

1, тешкоћа писања слова (техничка),

2, тешкоћа памћења слова и

3, тешкоћа читања (шчитавања) гласова (слова).

Како се ове три тешкоће најлакше савлађују једна за другом са децом а да прва и друга не отежавају трећу то ћу овде у кратко изнети.

Писању претходи цртање. За цртање треба узети само оне предмете, који су деци познати према месним приликама. Несмислено је цртати воденицу за кафу, кад је у селу нико нема, нити су је деца виђала више пута. Кад се деца увежбају да цртају предмете са усправном и положеном цртом треба их навићи да читају цртеже н. пр: нацртан је на табли: штап, крст, прозор, столица и т. д. Сем тога, што то деца читају треба и да цртају на табли кредом и ако су то цртала на својим таблицама; а кад се заклоне цртежи, да кажу шта су прочитала. За сваки цртеж на таблици, кад их деца показују наставнику треба питати шта си написао? Кад се пређу цртежи (предмети) са косим и кривим цртама, онда треба од ових цртежа одвојити ове слике: обруч, срп, ашов, риба, ексер, лист, игла, жир, виле, уво, шило, змија, нож, чаша, мач, јаје, љуљашка, цвет, кључ, њушка, ћуп, прозор, фуруна, таблица, бич, дрво, грозд, ћуле, џак и хлеб. За време док деца пишу усправне, положене и косе црте наставник ће нацртати на табли по 5—6 ових цртежа да их деца читају. Тако ће прећи све цртеже, који су потребни за памћење слова.

Овим се деца навикавају на читање и разликовање цртежа (облика).

Ако је деци показан сваки предмет пре цртања или бар слика у боји, и, ако је постепено и лагано цртање прелажено са објашњавањем сваког дела на предмету, онда је тим савладана техничка тешкоћа писања за слова.

Деци, која тешко пишу не помаже говорити: коса десно, леви полуокруг, десни полуокруг и т. д.; она ће тешко тако написати слово „о“ а, ако им се каже напишите реп и уз њега обруч, она ће „о“ са свим лако написати; или, напишите реп а уз њега срп без дршке, она ће лако написати „с“. Дакле свака црта код слова, треба да се представи деци као неки предмет или део неког предмета, који су већ деца цртала.

Толико сам имао да кажем о тешкоћи писања слова, по којој су удешавани неки буквари. За љубав техничке тешкоће писања слова, пренебрегла се тешкоћа читања, која је по рђавим последицама много замашнија.

Поред вежбања у говору, приче, басне, песме итд., разликовања животиња, биљака, ствари, слика и речи, положаја: десно, лево, горе, доле, ниско, високо, дуго, кратко; боја: бело, црно жуто, црвено ит.д. може се техничка тешкоћа писања савладати до 1. октобра. У ово време рада не рачунам време од 1—10 септембра, јер то време про-

веду све наше школе у нераду због тога што деца немају таблица.

Много је већа тешкоћа за децу памћење слова од писања слова. Ту не помаже ни најбоља припрема (синтеза и анализа гласова), нити има велике користи од нормалне речи. Једино што слика, узета за нормалну реч, потсећа децу на глас.

Зâ доказ овог мог тврђења нек нам послуже на пракси стечена искуства, која су сваком наставнику првог разреда позната на пример:

1. И после темељно обрађене анализе и синтезе гласова и пређених у буквару 11 слова наставник предаје 12. слово „к“, враћа се опет на анализу и синтезу нормалне речи „кола“, даје поново појам о гласу „к“, упознаје децу са словом „к“, мучи децу да шчитају слогове ко-ла ко-ка итд. па тек да споје слогове. На послетку им зада да код „кола“ засутра науче и напишу. Сутра дан он се увери да је његово предавање имало слаб резултат. Више од пола деце нагађа а кад им окрене неколико листова напред у буквару и затражи да му деца прочитају неку реч са већ пређеним словима, он се разочара. Само најбистрија деца прочитају по неку реч а остала ни да макну. Зар то, није доказ да им анализа и синтеза ту ништа не помаже и да деца слова врло слабо познају, јер да то није промена места не би их

могла збунити и она би једну исту реч прочитала скоро истом онаком брзином на kraју малих слова у буквару као и у тексту додатног слова, код ког је та реч учена.

Ово лабаво, боље рећиништавно (знање) умење дечје потиче од слабог познавања и разликовања слова и од наопаког шчитавања гласова ко, ка, по, то итд., који се не могу шчитати, а деца још немају те извежбаности (хитрине) у писменој синтези или боље да се изразим у срицању.

Ево да вам наведем пример из друштвеног живота са свим истоветан са горњим доказом: Ми у једном друштву затекнемо једну личност, коју смо негде виђали и упознали смо се с њом на брузу руку (као дете са словом за дан), па сад нам треба доста времена да мислимо, која је то личност и где смо је виђали? А кад су такве 2—3 личности, нећемо се на неку од њих ни после дужег времена размишљања моћи сетити, и ако нам се чине добро познате.

Бистрија деца су анализом и синтезом упознала сваки глас тако, да га осећају у речима као што музичар осећа тонове у моловима и дуровима, па ипак нам пракса доказује да тако знање гласова ништа не помаже памћењу слова.

Н. пр. господу Н., П и Р. упознали смо по опису и случајно смо видели Н. првог дана, П. другог и Р. трећег а четвртог

дана видели смо сва три заједно, па не знамо, који је који. Али јес', то би још донекле и ишло, но кад ми познамо горњу господу по боји њихова гласа (говора), оћемо ли моћи казати кад их видимо, који то беше, кад они сви ћуте.

Исти је тај ребус између слова и гласова, који имају деца да решавају у нормалним речима, јер кад то не би био ребус онда би деца требала већ од 3. или бар од 10. слова да читају буквар сама без предавања, пошто је припрема добро урађена.

Да нам нормалне речи сметају читању и памћењу слова, то ћете опазити код већине деце кад читају: њуива место њива, ињуе место иње итд.

Дакле није истина да је спас читању у нормалним речима, јер кад не би било нормалних речи, онда не би било ни писмености. Самоуци не знају ни за нормалне речи ни за синтезу и анализу гласова па опет науче да читају и пишу.

То што сам казао за нормалне речи вреди и за слике за облике слова. Каква је корист од слике жабе, вртешке и хрта, кад жаба неће да крекне глас „ж“, а хрт неће да одкевће „х“, нити ће се вртешка окренути да произведе глас „в“. То је само бескорисно нагомилавање нормалних речи и њихове синтезе и анализе.

У каквом односу стоје слике према гласовима (нормалним речима) види се из овог примера. Нацртајмо оџак на кући и из њега дим или цигару (лулу) и из ње дим, па питајмо децу шта смо нацртали, сви знају. Обришимо оџак и цигару нек остане само цртеж дима, ретко ће вам које дете погодити шта цртеж означава. А ако дим нацртамо испод куће или испод цигаре, ни једно дете неће моћи казати шта је.

Како деца најлакше памте слова, изложен је одељку „начин предавања буквара“ а сад да говорим о тешкоћи читања (шчитавања).

Напред сам напоменуо да се гласови не могу шчитавати они, које не можемо дуже од 1 секунде да изговоримо као: ј, կ, پ, т, б, д, گ и ڏ.

Та слова могу деца тек у другој половини буквара да уче, кад су већ увежбана добро у читању т. ј. кад се престава самогласника, који долазе после ових сугласника великом брзином ($\frac{1}{5}$ секунде) обнављају и долазе до самосвести, јер деца морају да читају а не да шчитавају речи: по, го, ко, то, боб, ја, до, итд.

То је најглавнија тешкоћа, коју сам ја мојим букваром одклонио.

Читање је у почетку дуже, тихо изговарање гласа за гласом без престајања и без обзира на слогове. Тим се долази до

речи, а чим деца појме значење речи, она их памте а то олакшава боље памћење слова и брже обнављање њихових престава у групама — слоговима. Читање (шчитавање) гласова (слова), која се могу дugo изговарати за децу су сиграчка и ретко ће које дете погрешити.

Читању смета и сличност слова. Деца најлакше шчитавају слова, која по облику немају никакве сличности. И ту сам тешкоћу мојим букваром избегао у колико је то било могуће. Како се читање најлакше предаје изнео сам у засебном одељку „читање и писање“.

ТЕШКОЋА У ПИСАЊУ РЕЧИ

Напред сам казао да Немци и други народи имају слова, која се не читају и да имају сложених слова, која дају засебан трећи глас (слово). Због те сложености и несавршенства њихова писања речи, они морају апстрактним путем анализе речи на гласове да уче своју децу писати речи и реченице.

На тај начин писање иде врло споро, много се утроши времена на анализу гласова, а кад треба исту применити, деца нису

толико развијена да на њу мисле и њом се самостално служе, да је примене. У већим и сложенијим речима има много гласова, да се дете не може у тој гомили да снађе, и не зна шта ће пре а шта после да напише, те због тога настаје испуштање слова па и слогова у писању.

Као што ми одрасли не мислим никад на врсту речи кад пишемо, исто тако не мисле деца на анализу гласова кад пишу. Ако има дете неку тежу реч да напише, оно стоји; а кад га запитате што не пише, оно одговори: „Не умем“. Тек кад почнете анализу гласова те речи дете је напише. Дакле у примени се овај начин показао слаб, јер мора увек бити иза леђа ђачких неко, ко ће покренути мртву тачку (анализу гласова) па да дете реши ребус — ребус писања речи.

Овај је начин сложен. Дете мора најпре да анализира реч, па да је пише; дакле два посла.

Наш је правопис прост, савршен; стога нама није потребан овај сложен и обилазан пут. За нас је меродавно Вуково правило: „Пиши онако, како говориш“.

На који се начин има ово правило да изведе, објашњено је у засебном одељку „читање и писање“.

ПОДЕЛА ДЕЦЕ ПО СПОСОБНОСТИМА

Као што економ мора да познаје своју земљу и време кад ће је обрадити и шта ће на њу засејати, па да му жетва донесе што богатији принос, тако исто и васпитач треба да упозна свог ђака по особинама, као и згодне моменте кад ће шта предавати, јер без тога може уложити много труда а имати мало успеха. Сем тога наставник не сме губити из вида породичне и друштвене околности, као и природно бољство околине, у којима ученик живи.

Тешко је наставнику испитати индивидуалне особине ђачке у I разреду зато, што деца долазе слаба и неразвијена у школу а највише због тога, што деца долазе са неким страхом у школу, који им кочи не само душевни рад већ и покрете.

Телесна својства деце наставник ће лако уочити, али душевна својства је врло тешко оценити.

Децу можемо по чулним способностима, у колико се односи на читање и писање, да поделимо у главном на две групе. Једни боље виде други боље чују. Чуло кушања и мириза нема никакве улоге при читању и писању, а чуло пипања има незнатну улогу у писању.

Кад би поделили децу на горње две групе, онда би нашли да $\frac{3}{4}$ деце боље виде но што чују а $\frac{1}{4}$ боље чује но што види.

То долази отуд што су деца више посматрала но слушала и што наш народ у обичном разговору у кући говори крупним јаким гласом, па је чулни орган код деце навикнут у родитељској кући и ван ње да осећа јаке тонове. Због тога щаптање и слабије гласове говора деца у почетку у I разреду и не примећују.

Ово је важан факт о ком се мора водити озбиљна рачуна при предавању читања. Слово (видна представа) удружене са јаким гласом својим (чулна представа) знатно олакшава памћењу и читању, јер је дечји слух на таке гласове навикнут.

Врло је тешко концентрисати свест деце, па да се постигне општа пажња у разреду кад се деци ништа не показује, но се врши гола синтеза и анализа гласова и речи, које они само чују; док на против и са најслабијим сликама и цртежима то се лако постиже. А кад је већ утврђена истина, да деца у том добу много више памте но што мисле, онда је природно да и о том треба водити рачуна у настави читања и избегавати узалудно мишљење (синтезу и анализу гласова) и за њен рад круту дисциплину за одржање пажње. Деца треба да мисле само

о оном, што могу да замисле (конкретне предмете) и за њих да везују своје мисли.

О моторном својству душе, могао би толико да кажем, у колико се оно односи на цртање предмета и писање слова, да је само онда активно, ако ти цртежи или црте слова престављају неки предмет који деца добро познају. Од индивидуалних особина дечјих дотакао сам се само оних, које су главне за наставу читања и писања.

ОБНАВЉАЊЕ ПРЕСТАВА СЛОВА

Брзо обнављање престава слова главни је услов за успешно читање. Код све деце се не обнављају преставе једнаком брзином. На мом апарату за читање утврдио сам на пракси, да се код $\frac{1}{4}$ ћака обнови престава слова за 1 секунд 1. дана, док друга $\frac{1}{4}$ треба 2—5 секунада а трећа четвртина 6—10 секунада а четвртој четвртини потребно је 10—35 секунада времена, да им се престава обнови и док је деца искажу. Другога дана већ им се те преставе брже обнављају. Слабијој деци потребно је 3—4 дана вежбања — читања, па да им се обнављање преставе дотичног слова сведе на 1 секунд.

Особито код почетних 5—6 слова то обнављање престава слова и гласа иде споро

а после за остала слова иде све брже. То би се дало објаснити овако: На табли је написано слово с којим смо децу упознали пре подне. Престава тога слова изазове у свести помоћну преставу слике за памћење слова а ова изазове преставу нормалне речи из које се издвоји престава гласа и тек онда ћак прочита слово, пошто се та процедура сврши.

Први пут је добило дете само осетак слова, други пут је осетак слова појачао прву преставу и тако се престава појачава толико пута, колико пута ћак види слово, а ако исто слово толико пута прочита исто се толико пута престава гласа ојача и чвршће везује за преставу слова. Тек онда, кад се преставе слова и гласа толико ојачају, да се без помоћне преставе слике брзо обнове (за 1 секунд) и кад постану самосталне и уједине се, да се у свести јављају као једна, онда тек може ученик то слово са другим словом, чија се престава истом таком брзином обнавља, да лагано шчита.

Свако се вара ко мисли да деца могу одмах шчитавати (читати) чим им се да појам о слову. Само $\frac{1}{4}$ најбистрије деце могу донекле таком брзином да пређу на читање, али се то њихово читање не оснива на самопоуздању већ на нагађању. За љубав $\frac{1}{4}$ најбистрије деце несме наставник остале

да доводи у заблуду и да им тиме убија вољу и ствара уверење да они не знају.

Дакле треба знати време кад се може с децом почети читање. Није довољан знак кад деца читају слово на табли брзо, да га знају да га могу шчитавати, већ треба да су деца у стању да напишу слово, кад им се изговори глас тога слова. Тек кад су сва деца у стању да напишу и прочитају слово онда се може прећи на читање (шчитавање) а пре тога не сме.

Тако радећи деца свесно читају слово за словом и везују њихове гласове без прекида у речи. Ни једна се реч не сме пропустити, да се њено значење деци не објасни, јер од тога зависи, да ли ће деца реч у резерви душиној задржати, одакле ће се обновити кад буде потребно, н.пр. на испиту.

Према практичном искуству требало би слабијој деци 3—4 дана за памћење новог слова, па да тек онда пређу на читање речи.

Како се то памћење слова убрзава изложио сам у засебном чланку „читање и писање“.

НАЧИН ПРЕДАВАЊА БУКВАРА

Још у предговору сам казао, да ћу овде изнети само оно, што се уноси новог

у предавање буквара; а што се ради по досадањем начину само ћу кратко напоменути да би била целина.

1. Навикавање ученика на школски ред.
2. Разговор о лицама у породици.
3. Разговор о стварима у школи и кући и њиховим деловима и особинама.
4. Разговор о таблици, писальки и сунђеру.
5. Навикавање деце на држање писальке, таблице и писање тачке.
6. Показивање слика и домаћих животиња и разговор о њима. Прича „Маче и миш“ (у буквару).
7. Давање појма о управљеним и положеним цртама на предметима у школи, кући и ван ње. Цртање: штапа, (у оба положаја) крста, лествица, прозора, вила, чешља, грабуља, љуљашке, фуруне, таблице, стола и столице. Све цртеже треба деца да читају и разликују њихове делове. Разуме се, да се ово цртање прелази лагано и постепено. Уз разговор о овим предметима, које деца цртају, треба узети по неку причу о њима; али је увек боље узети мање прича, па да их сви ћаци знају, него узети много, па да их не зна ни пола ћака. Сва деца треба да се извежбају у говору и лаком исказивању мисли и због тога морамо одмерити количину градива, које деци пре-

дајемо, према њиховом схваћању и брзини говора.

8. Разговор о најпознатијим биљкама, њиховим деловима и особинама. Прича „Ко-кош и лисица“ (у буквару).
9. Понављање прича, које су деца учила.
10. Давање појма о косим цртама на предметима. Стављање писальке у положаје: усправљено, положено, косо десно, косо лево Цртање: штапа, (у оба коса положаја), ашов нож, шило, риба, дрво, кућа итд. Читање цртежа. Чланци: „Кућа“ и „Паметно дете“ (у буквару).
11. Разликовање животиња, биљака, и ствари. Да се узме нека басна.
12. Прича „Ленивац“ (у буквару).
13. Појам о слици (цртежу) и разликовање од ствари.
14. Понављање црича и басне.
15. Појам о округлини, плоштини, облини и кривини на предметима. Цртање: обруч, ћуле, точак, срп, ексер, цимента, левак, лист, игла, чаша, мач, јаје, цвет, кључ, ћуп, бич, грозд, ћеп, оџак, лула и дим, њушка и хлеб. Читање цртежа. Приче треба узети згодне за те предмете, што их деца цртају.
16. Понављање прича.
17. Појам о речи и разликовање речи од животиња, биљака и ствари о којима је већ деци говорено.

18. Писање основних црта за слова.
Прича „Непослушан ћак“.

19. Читање цртежа: обруч, срп, ашов, риба, ексер.

20. Упознавање ћака са предметима: ос, со, сос, оса, соса, саса, роса, расо, сара и орао.

Навикавање ћака на дуго изговарање тих речи врши се овако у причама: Непослушни Божа. Непослушни Божа дражио је осе. Отац му је говорио да не дира осе, али Божа није слушао. Једном је он са штапом гурао у осињак. Један ос излети и паде му за врат и уједе га. Божу је јако заболело. Он поче да скаче и да виче јао ос! Отац потрчи и запита га: „Шта ти је Божо?“ Али он није могао одговорити, већ је дуго викао: о...с! о...с! А кад је отац близу Боже пришао, Божа је вадио иза врата осу и викао кратко: ос! ос! ос!

Ко зна да ми исприча о непослушном Божи? Причај, Марко. Де ти причај, Јанко. и т. д. Кажи, Милоје, како је Божа викао дуго ос? Ко још зна тако да каже? Кажи, Мирославе, и т. д. Кажите сад сви дуго ос. Тако неколико пута. Ко зна да ми каже како је Божа викао кратко ос? Кажи Станко, Радоје. Кажите сад сви кратко ос. Кажите дуго ос. Ви из прве клупе кажите кратко ос. Из друге дуго и т. д.

O соли.

Мајка понесе ручак на њиву раденицима па заборави со. Кад је дошла до вратница она се сети, да је заборавила со. Она зовне своју ћерку Милицу и викне јој: „Донеси ми со.“ Милица није добро чула а мајка јој викну по други пут: „с...о!“

Ко зна да исприча о соли? Причај. Тихомире. Испричај ти Јоване. Ко зна дуго да изговори као мајка со? Кажи, Тријуне. Де ти, Божо. Кажите сви дуго со. Кажи Мирко кратко со. Кажите сви кратко со. Кажите сви дуго. Кажите ви из прве клупе дуго ос. Ви из друге клупе со, ит. д.

O сосу.

Мајка је Лазу мазила док је био мали. Кад би му мајка дала млека, он виче, нећу млека хоћу шећера; а кад му да шећера, он виче, нећу шећера оћу меда! Једном му мајка да сира и леба а он баци, па повиче: оћу с..о..с! сос! сос! Мајка узме прут, па га истуче. Лаза је плакао а деца су а дирала: оћеш ли сос?

Ко зна ово да исприча? Причај, Филипе. Причај, Станоје. Кажи дуго реч сос, Мирко. Кажите сви дуго сос. Кажите кратко сос. Кажите дуго реч ос. Кажите кратко реч со. Кажите дуго реч сос. Кажите дуго реч со.

Другог часа се понове све три приче и дugo и кратко изговарање речи: ос, со, сос са ђацима. Кад наставник ставља питање за дugo изговарање речи, треба он да је изговори кратко; а кад хоће да је ђак изговори кратко, треба он да је изговори дugo. Дужина гласа треба да траје највише 4 секурде а доволно је 2—3 секунде.

После овог понављања наставник пита који ученик зна да изговори дugo реч оса, соса, саса, роса, расо, сара и орао и прелази те речи на исти начин као речи: ос, со и сос. За ове речи нису потребне причице, јер су деца увежбала шта значи: „дugo и кратко изговарање речи.“ Сад можемо узети или саме речи пошто су деца упозната са значењем истих или у згодним реченицама као: Оса сише. Саса се суши. Соса се сели. Роса роси. Расо се соли и т.д.

У реченици не сме се узети ни једна реч у којој би био глас, који се не може дugo изговарати. Вежбања у дугом и кратком изговарању речи не треба дуже да трају од $\frac{1}{4}$ сата; а остатак времена треба употребити за вежбање у говору, писању основних црта за слова и читање цртежа: лист, игла, жир, вила и уво.

20. Упознавање значења речи: осе, сасе, ера, реса, ала, лала, лола, село, сало и рало. Вежбање у дугом и кратком изговарању тих речи. Нека прича из читанчице. Писање

основних црта за слова. Читање цртежа: шило, змија, нож, чаша, мач и јаје.

21. Упознавање деце са значењем речи: иса, сир, ораси, сила, жир, раж, лаж, жижа, жила и срж. Вежбање у дугом и кратком изговарању тих речи. Прича „Досетљиви Велизар“ (из буквара). Писање основних црта за слова. Читање цртежа: љуљашка, цвет, кључ, њушка, ћуп, прозор и фуруна.

22. Упознавање деце са значењем речи: во, васа, волови, слава, овас, сова, уже, улар, виле, жури, ружа и уво. Вежбање у дугом изговарању. Писање основних црта за слова. Читање цртежа: таблица, бич, дрво, грозд, ђуле, цак и хлеб. Нека прича из читанке.

Дугом изговарању речи односно гласова треба навићи свако дете, јер од тога зависи *самостално* писање речи и олакшава знатно читање. То је лак рад за наставника и ученика. — Деца ће за 3—4 часа навићи се на дugo изговарање речи сва без погледа на душевне способности.

За наставника је много лакше, што мање говори а за ученика је лакше што реч не губи своје значење као код синтезе и анализе, већ остаје реч у целини, па су деца сама свесна онога што говоре. Још за време причања причица и читања цртежа наставник је уочио слабије ученике. Да му ти учени

ници не би заостали, њих треба више да пита. Наставник ће у свом предавању увек управљати по најслабијим ћацима. Вештина је кретена научити да чита и пише, а сем тога, то је један велики севап и добит, јер такав рад подиже углед наставнички у грађанству.

Слабија деца, која нису могла да појме синтезу и анализу гласова, нису могла да науче читати и писати по садањем начину рада са букваром, она су остајала по 2—3 године да понављају I разред. Тада случај не може да буде ни са блесавим дететом, ако наставник буде радио тачно по овом упутству, јер сам ја овај начин опробао на такој деци.

Читањем цртежа на табли добијају се две користи.

1. Деца се навикну да читају од лева на десно, дакле свикну се на читање и задобију слободу и самопоуздање, што ће олакшати право читање. Сем тога навикну се на разликовање облика у брзини.

2. Престава цртежа, која нам је потребна за памћење слова за време читања толико ојача, да се обнавља и код блесаве деце у 1 секунди. То је важно за брже обнављање преставе слова и гласа, с тога се читање цртежа ни у ком случају не сме изоставити.

Наставник цртеже треба сразмерно тако да нацрта, да сразмера цртежа одговара еличини предмета, који представља.

Појам о гласу

Најправилнији појам о гласу да ће наставник деци, ако пошље једног старијег ћака под прозор од ученице, да викне 2—3 пута: О... Миловане! Само ћака треба упутити да „о“ виче јако а „Миловане“ брзо и слабије. Деци треба скренути пажњу да слушају, шта ће чути. Кад последњи пут ћак викне, онда ћемо питати: Шта сте чули? Кажи, Мирко. Јеси ли видео ко то виче? Шта си чуо? Шта је викао он? Ко се од вас овако дозивао? Кога си ти дозивао? Пазите, ја ћу вам причати о страшилу.

Божин брат Мирко хтео је једне вечери да уплаши Божу. Мирко изађе пред врата и стане мумлати као медвед, али га Божа позна по гласу, па викне из собе: „Не бојим се, познајем те по гласу, ти си Мирко, не можеш да ме уплашиш“. Онда Мирко уђе у собу, кад је видео, да га је Божа познао. Децу не ваља страшити.

Испричај то Миловане. Де ти Милутине ит.д. По чем је Божа познао, да Мирко мумла пред вратима.

Кад сте ви у соби а отац и мајка у кухињи се разговарају, по чем познајете кад говори отац а кад мајка? По гласу. Какав је глас очев а какав мајчин? Који се глас чује кад се дозивамо? Који се глас чује кад

пчеле зује? Који се глас чује кад гусак сикће? Који се глас чује кад мало дете плаче? Који се глас чује кад киша пада? Који се глас чује кад се кола возе? Који се глас чује кад миш цичи?

Писање основних црта за слова. Дуго изговарање гласова у реченицама: Жика жеже. Лажа лаже. Леса лежи. Жар ожеже.

23. Понављање прошлог предавања о гласу. Пазите. Ја ћу вам причати о несташном Милутину. О ком ћу вам ја причати?

Несташни Милутин.

Жика је носио из воћњака јабуке у котарици. На путу га срете Милутин, и молио га је, да му Жика да једну јабуку. Жика није хтео а Милутин га увати за рукав и хтео му је отети јабуку. Ту у близину били су Жикина браћа Обрад и Сава. Жика је хтео да виче у помоћ Обрада и тек што је почeo О. а Милутин му затвори руком уста. Жика се отме и почне викати Саву, али тек што је почeo С., Милутин му затвори уста. Ту наиђе Милутинов отац. Жика му каже да му Милутин отима јабуке. Милутина је отац казнио.

Ко зна то да исприча? Причај, Тихомире. Испричај ти, Бранко. Који је глас викао Жика кад је хтео да викне Обрада у помоћ? Шта је викнуо? Зашто није мог'о да викне целу реч Обрад? Којим се гласом почиње реч Обрад? Који је глас викао Жика

кад је хтео да зове Саву? Шта је викнуо? Зашто није викнуо Саву? Којим се гласом почиње реч Сава? Којим си гласом почeo реч Жика? Изговори дуго реч Иса. Којим се гласом почиње реч Иса? Кажи дуго Васа. Којим се гласом почиње реч Васа? Кажи ти дуго реч Урош. Којим се гласом почиње реч Урош? Кажи дуго реч Ана. Којим се гласом почиње реч Ана? Кажи дуго Ева. Којим се гласом почиње реч Ева? Кажи дуго Лаза? Којим се гласом почиње реч Лаза? Којим се гласом почиње реч Обрад? А којим Сава? Којим се гласом почиње реч Ружа? Пазите. Ја нећу казати цело име неких ћака, него ћу почети само њихово име да кажем. Нека устане ћак С... Устаје Сава, Стеван, Станко, Станоје и Савка. Нек устане ћак О., З., А., Р., Л., И., У., ит.д. Којим се гласом почиње твоје име? Којим твоје? А твоје? итд.

Којим се гласом почињу речи: обруч, срп, ашов, риба, ексер, лист, игла, виле, уво. Пропитивање слабије деце. Писање основних црта за слова.

ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

1. час. Пошто је деци обруч показиван за време цртања и говорено им је о особини

и употреби његовој, то није потребно по други пут показивати га, но ће наставник да нацрта на табли обруч, па да пита. Од чега се прави обруч? Зашто нам служи обруч? Какав је обруч (по облику)? Којим се гласом почиње реч обруч? Људи су измислили како ће да пишу глас „о“. Шта су измислили људи? Пазите, ја ћу вам написати глас „о“. Шта сам ја написао? Шта сам најпре написао? Шта сам после? А шта на послетку? Зашто сам написао „о“ уз обруч? Нашто личи глас „о“? Шта има „о“ а нема обруч? Шта је веће „о“, или обруч? Наставник напише цео ред „о“.

Наставник треба да спреми показивач од дашчице или картона у облику испружене руке. Дашица треба да буде четири прста широка и са десне стране засечена, као кад се палац на руци откречи од прстију. Кад се показује, онда засечени део дође испод слова, а чим се дашчица помакне унапред, она покрије слово. Ђаци изговарају глас дуго док виде слово, чим се оно покрије они ућуте.

У почетку ће наставник лагано помицати показивач а после све брже. Какву нам услугу чини овај показивач објаснићу код читања речи.

Ко зна ово да чита? Читај, Радивоје. Читај сваки глас дуго док га видиш. Чи-

тајте сви дуго. Читајте кратко. Наставник брзо покрива гласове. Читај дуго ти, ти и т. д.

Извадите таблице и писальке. Напишите један обруч и пуну таблицу „о“, као што сам ја написао на табли. Шта ћеш написати? Како ћеш написати? Пишите. Кад наставник прегледа како су ђаци написали, од сваког ће тражити да прочита, шта је написао. На крају ће часа казати наставник да деца бришу таблице и задаће им, да напишу два обруча и пуну страну „о“ на таблицама код куће. Шта имате да напишете?

2. час. Који смо глас јуче учили? Којим се гласом почиње реч обруч? Зашто смо написали „о“ уз обруч? Наставник је на табли пре часа написао ове цртеже и међу њима „о“: штап, обруч, о, крст, обруч, о. Ко зна да чита ово на табли? Читај, Јоване Читај, Симо. Читај, Радоје, Читајте ви из прве клупе, друге, треће, четврте пете и т. д. Читај Н. (најслабији ћак).

Извадите таблице и писальке. Сваки ће написати оно што ја будем говорио. Пишите: штап, о, обруч, о, срп, крст, о, обруч, о.

Наставник ће одмерити брзину говора према брзини најслабијег ћака у писању. Пошто прегледа шта су написала деца и пропита слабије ћаке, шта су писали, онда ће казати деци да бришу таблице и да напишу глас „о“, али да га тако дуго изговарају док га не напишу. Чим који ћак

напише „о“ он ћути. Пишите још једно „о“ и изговарајте га дugo и тихо. Још једно, још. Пишите „о“ и шапћите га дugo док га не напишете. Пишите још једно „о“ шапћући. Пишите једно, али да вас не чујем кад шапћете. На крају часа наставник ће прегледати таблице и казати деци да за после подне напишу један обруч и пуну страну „о“.

3. час. Наставник нацрта срп и пита: Шта сам нацртао? Шта је ово? Дршка. Шта је ово? Врх. Зашто ће нам срп? Којим се гласом почиње реч срп? Кажи ти, шта је казао Радивоје? Пазите. Ја ћу написати глас „с“. Шта сам ја написао. Миливоје? Зашто сам написао „с“ уз срп?

Шта има „с“ а срп нема? Шта је веће срп или „с“? Наставник напише цео ред „с“ и показивачем показује а ђаци читају најпре дugo а после наставник покрива гласове брже и деца краће изговарају, јер им се брже губе из вида. Читање не сме дugo да траје, јер се деца брзо заморе. Одмах после читања деца ће писати са табле један срп и пуну таблицу „с“. На крају часа наставник прегледа таблице, пропита шта су деца писала и зада им, да код куће напишу два српа и пуну страну „с“.

4. час. Шта сте писали на таблицама код куће? Којим се гласом почиње реч срп? Зашто се „с“ пише уза срп? Ко зна да чита

ово што сам написао на табли? Наставник је пре часа написао: срп, с, крст, о, обруч, ашов, с, о, обруч. Читај, Луко. Читај, Благоје. Читај, Влајко. Читајте ви у првој клупи петој, трећој и т. д. Изићи Јоване, па читај само гласове а слике изостави. Ђак показује сам. Читај Марко само слике а гласове изостави. Читај сад само гласове. Изићи Петре, Мирко, Благоје, Милутине и Станко. Читај Петре само гласове. Иди на место. Читај Марко и т. д.

Извадите таблице и писальке. Пазите. Сад ћете писати онај глас који ја кажем. Пишите: о, с, с, о, о, с, о, с. Наставник изговара гласове дugo. Прекид између гласова не сме бити кратак, јер би нагло казвање гласова збунило децу. Кад деца напишу два реда, наставник прегледа да ли су тачно написала. За тим деца дugo изговарају и пишу гласове, које им наставник казује кратко. Кад напишу два реда, онда им наставник каже да пишу гласове шапћући а за тим без шаптања. И на послетку пишу у један ред „с“ а у други „о“. Док деца то пишу наставник прозива слабије ђаке да донесу таблице и прочитају шта су написала.

На крају часа наставник ће задати деци да напишу с једне стране „о“ а са друге „с“.

5 час. Пре но што пређем на читање речи, имам да скренем пажњу читаоцу на

измене у читању и зашто та измена мора бити. До сад се практиковало да прву реч ос или ам деца читају (шчитавају) на овај начин: Напише се „о“ и „с“ у извесном удаљењу и дете изговара „о“ дуго и помиче прутићем док не дође до „с“ па онда изговори „с“ спојивши оба гласа заједно. Тако исто и реч ам. А за тим се прелази на читање целих речи: (слова писама уједно) ос, со, соко, сос, (ам, мама). То је погрешно, јер два одвојено написана гласа никад не чине целину, а после, кад деца почну заједно написане гласове да читају, не могу да прочитају одмах чим виде написану реч.

То методичари не признају, већ тврде да дете може у моменту уочити десетину слова у речи и реч од једном изговорити или да је дете у стању више нотних знакова да уочи и правилно одсвира.

Ја то верујем да деца могу, али не док деца уче слова у буквару, већ онда кад знају добро читати т. ј. кад се слогови обнављају брзо а не њихови делови (гласови), као што је то случај код изучавања слова. Терамо ли децу да брзо синтезују гласове, чим погледају реч, тим ћемо их навићи нагађању и погрешном читању, што се после не може лако исправити.

Казао сам напред, да је досадањи начин читања (шчитавања) погрешан, а сад

да докажем да је овај, који ја износим, правilan и практичан.

Кад деца читају реч, ос, онда погледају најпре први глас (слово) и осетак слова изазове преставу са којом се слије, ојача је; те је та престава јака и не уступа место престави „с“, која је на реду; али чим слово „о“ покријемо, његовог осетка нестане и осетак слова „с“ потисне преставу „о“ и изазове преставу „с“. То значи да је престава без свога осетка слабија од друге преставе, која после ње долази са осетком. Сем тога, овим поклапањем гласова (слова) деће се очи навикну, да напуштају прво слово чим уоче и прелазе на друго, а колика је од тога добит за читање не треба да доказујем, то ће те се на пракси уверити, кад сравните постигнут успех на овај начин рада са успехом по досадењем начину.

Пазите децо. Данас ћемо учити да читамо речи: ос, со, сос. Шта ћемо учити да читамо? Наставник напише реч ос на табли, па узме показивач и покаже први глас „о“ и изговара га дуго док га лагано покрива и чим покрије „о“ изговори глас „с“ тако, да се оба гласа слију у реч ос. Ко зна тако да прочита? Читај Мирко, Илија, Стојане, и т. д. Док ћаци читају наставник показуј и чим ћак почне први глас, наставник тај глас покрива а кад почне ћак други глас наставник покрије и њега. Кад је неколико

ћака читало, онда сви читају а наставник показује и покрива гласове.

Јесу ли ови гласови написани засебно — сваки засебно? Како су написани? Кад су заједно написани како се читају?

Сад наставник напише испод речи ос реч со и чита је исто онако са ученицима као и реч ос.

Како су написани гласови у овој речи со? Кад су заједно написани како се читају?

За овим наставник напише реч сос испод речи со и чита је са ђацима као и реч ос.

Како су написани ови гласови у речи сос? Кад су заједно написани како се читају?

Читајте сви. Наставник показује и по-клапа гласове, најпре прву, па другу, па трећу реч а за тим показује другу, па прву, па трећу реч. После читају слабији ђаци један по један а наставник показује. За овим отворе деца буквар код српа, наставник им покаже шта је ту написано и зада да то науче.

Извадите таблице и писальке. Напишите у први ред ос, у други со, а у трећи сос, као што сам ја на табли написао. Шта ћеш писати у први ред? Шта ћеш писати у други ред? А шта у трећи? Како ћеш писати? Овде треба обратити пажњу да деца правилно везују слова.

6. час. Наставник је пре часа написао на табли речи: ос, со, сос, једну испод друге. Ко зна ово да чита. Читај Саво, Лесо

и т. д. Наставник ће показивач брже помицати но јуче и покривати гласове. Кад покрије целу реч, онда пита: Шта си прочитao? Какав је ос? Чим убоде ос? Шта ће осу крила? Каква је со? Зашто ће нам со? и т. д.

Кад је наставник са читањем готов, убрише таблу и нареди ђацима да изваде таблице и писальке. Пишите: ос. Наставник изговара ту реч односно гласове дуго заједно са ђацима тако, да деца имају времена да напишу. Зашто сте заједно писали те гласове? Зато што се заједно изговарају. Кад се заједно изговарају гласови, како се пишу? Пишите со. Наставник поступа као и код речи ос, а тако прелази и реч сос. Хајте још једном напишите: ос, со, сос. Ради се као и први пут, само сад наставник не говори речи дуго, но сама деца то чине.

Ко зна да напише реч ос на табли? Зашто је реч ос изговарао он дуго док је писао? Кад пише глас „о“? Кад га говори. Кад пише глас „с“? Кад га говори. Ко уме да напише реч со? Зашто је реч со дуго изговарао? Да би знао написати. Кад је писао глас „с“ а кад „о“? Зашто је писао глас „с“ пре него „о“? Зато што га је пре изговорио. Исто тако пише ћак реч сос и иста му се питања стављају. Иди на место. Пишите и дуго шапћите реч: ос. Пишите: со. Де сад сос шапћући напишите. Пишите цео ред ос шапћући. Пишите други ред со.

Трећи сос. Оставите таблице. Изиђите из прве клупе да чitate из буквара. Идите на место, па то што сте читали из буквара препишите. Тако читају сви редом. Код блесаве деце наставник ће покривати гласове артијом као на табли, ако буде потребно.

7. час. Наставник је написао речи: ос, со, сос на табли међу цртежима овако: срп, ос, обруч, сос, ашов, со, крст со. Ко зна ово да чита. Изиђи ти, ти, и ти. Читај. Читај сад само слике. Читај само речи. Анто, читај најпре речи, па после све. Тако редом читају ђаци. Извадите таблице и писальке. Пишите и шапћите дуго ос. Пишите шапћући со. Пишите и шапћите сос. Оставите писальке. Изиђи на таблу Радославе. Учитељ му шапне реч со и каже да напише то што му је казао, али да шапће у себи, да га нико не чује. Шта је написао он, Стеване? Јеси ли га чуо док је писао? Зашто ниси? Зато што је шаптао у себи. Ко зна тако да шапће да га нико не чује и да напише што му ја кажем. Изиђи. Напиши. Наставник му је шапнуо реч сос. Шта је он написао? Је ли га ко чуо? Зашто није? Идите на место. Узмите писальке. Овај први ред што седи на kraју писаће ос, овај други ред што седи у средини, писаће со, а овај трећи што седи на kraју писаће сос ит.д.; али сваки да шапће тако, да га нико не чује. Сад ће први ред писати сос, други ос

а трећи со. Пишите и т. д. На kraју часа наставник зада деци да напишу код куће с једне стране ос а са друге со.

8. час. Наставник је написао пре часа на табли ово: ос, сос, ос, со, сос, ос. Наставник показује речи без покривања гласова а деца их читају редом. Кад се наставник уверио, да сви знају да читају, онда прелази на писање на табли. На таблу излазе све по три ђака, један пише на једном kraју табле, други у средини а трећи на другом kraју. Првом наставник каже да пише со, другом сос а трећем ос. Другој тројици промени речи, првом да реч ос, другом со а трећем сос да пише. Сваки ђак кад напише прочита своју реч и иде на место. На тај начин сви ђаци пишу на табли и време се уштеди. Ђаци пишу без говора и шаптања на глас. Код куће ћете написати с једне стране сос а са друге со. Шта ћете написати код куће?

9. час. Наставник нацрта ашов и пита: Шта сам написао? Од чега је ашов? Зашто ће нам ашов? Изговори дуго реч ашов. Којим се гласом почиње реч ашов? Пазите, ја ћу вам написати глас „а“. Шта сам ја написао? Зашто сам „а“ написао уз ашов? Прочитај дуго. Наставник показује „а“ а покрио је слику ашов. Прочитајте сви дуго. Ко тако дуго виче? Читај га ти тако, Милоје. Читај, Саво. Наставник допише у истом

реду цртеже и слова: крст, а, срп, о, обруч, а, прозор с, ашов а. Сад ученици читају или сви или по клупама а наставник показује покривајући цртеже и слова „о“ и „с“ брзо а „а“ полако, да би га ученик што дуже изговарали. За тим читају појединачно. Извадите таблице и писальке. Наставник брише са табле цртеже, „о“ и „с“, а остави само ашов и „а“. Напишите један ашов и пуно „а“, као што сам ја на табли написао. Наставник ће прегледати и поправљати и писати ђака шта пише. После, ако има времена, може деци испричати неку причу из читанчице; а на крају часа задаће да деца код куће напишу два ашова и пуну страну „а“.

10 час. Наставник нацрта пре часа ово: ашов, а, срп, о, обруч, с, игла, а. Ко зна ово да чита? Читај, Илија. Читај само слике. Сад читај гласове. Читајте сви. Наставник показује, слике брзо прелази а гласове спорије покрива. Читајте још један пут. Наставник прелазе брже гласове. Читајте сад само гласове. Наставник слике изоставља.

Извадите таблице и писальке. Наставник изговара гласове (речи) дugo, да их деца могу написати и то: ос, а, со, а, сос, а, а, ос, а, со, а, сос. Тако пишу деца два реда. Прочитајте сви неколико пута то што сте написали. Док деца читају на својим табличама, дотле наставник напише то на табли. Оставите писальке. Читај Луко, Чедомире,

итд. Наставник поклапа гласове „о“ и „с“ брже а „а“ спорије. Кад сва слабија деца прочитају онда наставник каже да бришу таблице и да препишу то са табле. Наставник прегледа шта су деца писала и тражи да ћак прочита. Код куће ћете написати у један ред „а“, у другом „о“ а у трећи „с“, Шта ћете написати.

11. час. Наставник напише реч „оса“ и прозве једног ђака да чита. Наставник поклапа одмах глас „о“ чим га дете почне, тако и глас „с“, а на гласу „а“ мало се више задржи. Шта си прочитao? Како се „оса“ каже друкчије? (ос). Како још? (осица). Читај Данило. Наставник исто тако поклапа слова. Читајте сви. Шта смо прочитали? Чиме оса убоде? Шта има оса на глави?

Наставник напише реч „саса“. Читај Јоване, Недељко, Љубо, ит.д. Шта си прочитao? Где расте саса? Шта има саса у земљи? Зашто ће јој жилице? ит.д. Читајте сви. Наставник показује, али се на гласу „а“ дуже задржава. Читајте ви из последње клупе, треће, четврте итд. Наставник напиše „соса“. Читај Ненаде. Шта си прочитao? Реч мора бити покривена. Читајте сви. Још једном. Још. Читајте ви из прве клупе. Наставник показује прву реч. Из друге. Наставник показује другу реч. Из треће. Наставник показује трећу реч. Четврте. Наставник показује другу реч, и тако

показује речи на прескок, док не читају сви по клупама. Сад наставник прозива слабије ђаке и сваки прочита по једну реч.

Извадите таблице и препишите ово са табле, прва реч у први ред, друга у други, трећа у трећи и т.д. Наставник прегледа везују ли деца слова правилно. На крају часа наставник каже, шта пише код ашова у буквару и зада да то науче и напишу.

12. час. Наставник напише на табли: со, оса, сос, саса, ос, соса. Наставник показује и поклапа глас по глас брзо, т.ј. чим ћак почне глас наставник покрије. Ђаци читају најпре сви или по клупама, а после један по један и на послетку најслабији ћак: Кад се читање сврши, онда ђаци пишу и изговарају дugo речи: оса, саса, соса. Сваку им реч каже наставник кратко. Сад шапћући изговарајте реч оса и пишите, реч саса и реч соса. Шапћите у себи и пишите реч саса. Де сад соса, оса, ос, со, сос.

Бришите таблице, оставите у клупе. Изиђите ви троје. Марко пиши оса, Милоје пиши соса, Саво пиши саса. Друга тројица ит.д. док сви не пишу. После тога пропита наставник децу читање код ашова у буквару. За други пут научи ћете добро да читате код српа и ашова, преписаћете код ашова.

13. час. Наставник нацрта на табли рибу и пита шта сам написао? Где живи риба? Чиме риба плива? Којим се гласом почиње

реч риба? Ја ћу глас „р“ написати. Шта сам написао? („а“) Шта сам сад написао? („о“) А шта сад? („р“). Шта сам сад написао? („с“) Читајте сви. Наставник показује глас по глас и покрива, а на гласу „р“ најдуже се задржи. Пауза између гласова треба да буде осетна. После показује гласове на прескок. Читај, Радоване, Мирко, и т. д.

Зашто ове гласове нисмо заједно читали? Зато што нису заједно написани. Затим напише реч „роса“. Деца читају по клупама а после појединачно изговарајући гласове дugo, а наставник покрива глас чим га дете почне изговарати, само се на гласу „р“ мало дуже задржи. После напише речи: расо, сара, орао, једну испод друге, и сваку реч редом читају а наставник показује.

После тога наставник брише у првом реду све сем гласа „р“ и деца пишу на својим табличама у први ред „р“, у други „роса“, у трећи „расо“, у четврти „сара“, у пети „орао“, као што је на табли написано. Кад наставник прегледа како су деца писала и пропита слабију децу да читају у сваком реду по једну реч, онда им покаже шта пише код рибе у буквару, и зада да то науче и да напишу једну рибу и једну страну „р“.

14. час. Наставник напише на табли речи: роса, саса, расо, оса, сара, соса, орао, сос. Деца читају појединачно а наставник

покрива гласове брзо а кад покрије целу реч, пита ђака, шта је прочитao? Довољно је, ако ђак прочита по две речи, по томе може наставник лако да оцени, да ли дете зна. Слабији ђаци треба више да читају.

После читања пишу по три ђака на табли а остали на табличама речи, које им наставник каже. Наставник узима речи код рибе, а ако има времена и речи код српа и ашова. Казивање речи треба да буде одмерено тако, да свако дете има довољно времена, да реч напише и прочита. Сваки ђак пише реч и дуго је изговара шапћући у себи. После тога читају ђаци у буквару код рибе.

15., 16., 17. и 18. час. Глас „е“ прелази се исто тако као и глас „а“, с том разликом, што се „е“ пише међу речи, које знају да читају деца, а не међу цртеже.

19. и 20. час. Глас „л“ предаје се као и глас „р“, с том разликом, што се „л“ не пише међу гласове (прво читање) већ међу прећене речи.

21., 22., 23. и 24. час. Глас „и“ предаје се као и глас „е“.

25., 26. и 27. час. Глас „ж“ предаје се као глас „л“.

28., 29. и 30. час. Глас „в“ прелази се као и глас „л“.

31., 32., 33. и 34. час. Глас „у“ предаје се као глас „е“.

35. час. Разликовање и сличности писаних и штампаних гласова „о“ и „с“. Читање штампаног текста код „о“ и „с“ у буквару. Писање тих речи на табли. Преписивање из буквара.

36. час. Разликовање и сличности писаних и штампаних гласова „а“ и „р“. Читање штампаних речи из буквара. Писање на табли. Наставник овде нарочито каже први слог и отегне га, па за њим каже други, или одвојити један слог од другог не сме.

Преписивање из буквара на таблице.

37. час. Штампана слова „е“ и „л“ раде се као „а“ и „р“.

38. и 39. час. Штампана слова „и“ и „ж“ предају се као „а“ и „р“.

40. час. Појам о реченици. Писање реченица код слова „ж“ и „и“ на табли. Преписивање из буквара на таблице.

41. час. Штампано „в“ предаје се као „а“ и „р“. Писање реченица на табли. Преписивање из буквара.

42. час. Штампано „у“ обрађује се као и глас „в“.

43. час. Појам о слогу. Читање речи и реченица од слова „а“ до „у“. Писање речи по слоговима. Наставник каже први слог и отегне га, па за тим други, или одвајати слогове не сме. На пр., напишите со...ва, са...ва, и т. д. Шта си прво написао? (со).

А после? (ва). Шта си најпре написао у другој речи? (са). А после? (ва). И т. д.

44. час. Писање речи и реченица по слоговима само по изговарању наставником.

45. час. Глас „ш“. Наставник нацрта шило и пита: шта сам написао? Шта ће људима шило? Од чега је дршка? Какав је врх? Којим се гласом почиње реч шило? Кад се још чује глас „ш“? Зашто сам написао глас „ш“ уза шило? Шта сам сад написао? („у“). Шта сад? („ш“). А шта сад? („и“). Шта сад? („ш“). Читајте ви из прве клупе, друге, треће, и т. д. Наставник све гласове брзо покрива, а код „ш“ се дуже задржава. Читај Марко, Светозаре, и т. д. Пазите шта ћу написати. Наставник напише прву реченицу код шила: „шаша се суши“. Наставник сад поклапа и показује слогове, а кад покрије целу реч, онда пита: шта си прочитао? Читај даље. Шта си сад прочитао? Читај даље. Шта си прочитао? Читај још једном све. Шта си прочитао? Наставник покрива цео слог од једаред а кад прелази с речи на другу реч, мало застане. — Шта се суши? Шта једе шашу? Ђаци читају појединце или неколико њих. После наставник напише другу реченицу: сеша се шали“. Читај, Драгољубе. Шта си прочитао? Имаш ли ти сешу? Како је име твојој сеши? Шалиш ли се ти са сешом? Читај Јоване, Маринко, и т. д.

Сад наставник напише трећу реченицу испод првих: „Раша служи“. Читај Ненаде Шта си прочитао? Има ли твој отац слугу? Како је име твоме слузи? Шта ради Раша? Наставник прозове још неколико ђака да читају а затим напише: „ружа се сасушила“. Читај Веселине. Шта си прочитао? Какав је цвет у руже? Шта има ружа у земљи? Шта има на гранама? Читај још једном. Читај Богдане. Наставник му покаже реч: сасушила. Шта си прочитао? Шта се сасушило? Читај Никола. Шта си прочитао? и т. д. Сад се напише реченица: „шева лежи у ражи“. Прочитај ово Стеване. Шта си прочитао? Јеси ли видео шеву? Колико има ногу? Колико крила? Зашто ће јој крила? Ево видите шеву. Шта има шева на глави? Шта има још? Зашто ће јој кљун? Шта једе шева? Читај ти. Шта си прочитао? (лежи). У чем лежи шева? Шта прави она у ражи. Читај Мирославе. Шта си прочитао? (у ражи). Колика је раж? Шта има раж у земљи? Зашто ће јој жилице? Шта има на стабљици? Шта праве деца од ражове стабљике? Ево једне такве свиральке. Свирај, да видим умеш ли. Читај Јоване, Радоје, и т. д. Сад наставник напише: „шило се савило“, и обради као горње реченице а после тако исто обради, „веса се шиша“.

Кад је овако наставник обрадио реченице, онда читају ђаци (слабији појединце)

реченице преко реда, а наставник показује и покрива слогове брзо, а на прелазу с речи на реч мало застане. Отворите букваре код шила. Наставник прочита најпре писан а затим штампан глас. Буквар мора бити окренут деци. Шта сам прочитао? Какав је први глас? А други? Затим прочита цео текст реченицу по реченицу полако. То ћете научити да читате и написаћете те реченице.

46. час. Деца сад читају из буквара а после се прелази на писање. Наставник казује деци целу реченицу постепено, најпре изговори први слог цео и отегне га за две секунде од прилике и изговори други слог, па за овим трећи и т. д. без икаква прекида и престајања, а чим се сврши једна реч, наставник престане, па тек после паузе од 5—6 секунада говори другу реч и на тај начин прелази све речи у реченици. На пр. ши...ло — се — са..ви..ло. Деца пишу целе речи. Прочитајте сви прву реч. Метните писальку на први слог. Прочитајте га. Јесте ли га добро написали. Покажите други слог. Прочитајте га. Прочитајте другу реч. Прочитајте трећу реч. Прочитајте први слог, други, трећи. Ко је погрешио у писању нека поправи. Наставник прегледа. Пишите: сеша се шали. Прочитајте прву реч по слоговима. Пази да ниси погрешио. Прочитај другу реч. Прочитај трећу реч по слоговима. Поправите ко је

погрешио. На исти начин прелазе се и остале реченице. За тим ћаци пишу реченице на табли. Сад наставник казује реченице кратко, без отезања слогова у речима. Ако које дете не уме да напише коју реч, нека је шапћући дugo изговара и напише.

47. и 48. час. Глас „з“ предаје се као и глас „ш“, само дужина изговора слогова мора бити краћа, кад наставник деци казује реченице да пишу.

49. и 50. час. Глас „н“ ради се као и глас „з“, само дужина изговора слогова мора бити при писању краћа.

51. и 52. час. Глас „ч“ предаје се као глас „н“, само што је дужина изговора слогова незнатна при писању.

53. и 54. час. Глас „м“ предаје се као глас „ч“. Дужина изговора међу слоговима сасвим се изгубила и наставник казује деци речи како их у обичном говору изговара; али пауза између речи остаје све до краја малих слова.

55. и 56. чланак: „маче и миш“. Пошто су тај чланак деца причала још пре, то их сад треба пропитати и уверити се да ли га свако дете зна добро да прича. По том наставник прочита прву реченицу у буквару и упозна децу са запетом, и каже им зашто се код сваке запете мора stati, па чита тако реченицу по реченицу цео чланак. Ко зна овако да чита и да стане код сваке за-

пете. Неколико ћака читају и при том упути децу, да сваки пази и показује шта се чита. Тај ћете чланак научити да читате, а сад извадите таблице и препишите га. Другог часа деца читају чланак, и чим ћак прочита до запете, одмах се прозове други, и т. д. После ћаци пишу чланак на табли. Један напише прву реченицу, прочита и иде на место; други напише другу реченицу, прочита и иде на место, и т. д. Кад ћак у читању погреши или не стане код запете, наставник само каже: „не вальа“, и ћак чита опет испочетка реченицу, док се не поправи.

57. и 58. час. Глас „ј“ ради се као глас „м“. Од сад ћаци читају у исто време из буквара, т. ј. један чита а сви други пазе и показују у свом буквару читајући у себи.

59. и 60. час. Глас „љ“ ради се као глас „ј“.

61. и 62. час. Глас „ц“ предаје се као глас „ј“.

63. и 64. час. Глас „к“ ради се као и глас „ј“.

65. и 66. час. Глас „њ“ ради се као глас „ј“

67. и 68. час. Чланак лисица и кокош обрађује се као чланак: „маче и миш“

69. и 70. час. Глас „ћ“ предаје се као глас „ј“.

71. и 72. час. Глас „п“ предаје се као и глас „ј“.

73. и 74. час. Глас „ф“ предаје се као и глас „ј“.

75. и 76. час. Глас „т“ предаје се као глас „ј“.

77. и 78. час. Глас „б“ предаје се као глас „ј“.

79. и 80. час. Чланак „ленивац“ обрађује се као чланак „маче и миш“.

81. и 82. час. Глас „д“ предаје се као глас „ј“.

83. и 84. час. Глас „г“ предаје се као глас „ј“.

85. и 86. час. Глас „ћ“ предаје се као глас „ј“.

87. и 88. час. Чланак „кућа“, обрађује се као и чланак „маче и миш“.

89. и 90. час. Глас „џ“ предаје се као глас „ј“.

91. и 92. час. Глас „х“ предаје се као глас „ј“.

93. и 94. час. Чланак: „школа“ обрађује се као чланак „маче и миш“.

95. и 96. час. Појам о слову и каквих има слова. Упознавање са великим словима код чланка „Зима“ и обрада тога чланка. Упознавање са тачком.

97. и 98. час. Упознавање великих слова код чланка „Уредан ћак“ и обрада тога чланка.

99. и 100. час. Чланак „Непослушни Ђока“ и велика слова у том чланку.

101. и 102. час. Чланак „Паметно дете“ и велика слова у том чланку.

103. и 104. час. Чланак „Досетљиви Велизар“ и велика слова у том чланку.

105. час. Азбука и употреба великих слова.

106. час. Чланци: „Шта раде деца“ и „Лепа имена“.

107. час. Божић.

НАПОМЕНА

На завршетку овог упутства нужно је да изнесемо главније напомене, које ово упутство допуњују.

Моје тражење да деца цртају слике за памћење слова умесно је из ових разлога:

1. Што деца врло радо цртају, те их треба задовољити.

2. Што деца, кад цртају неки предмет, замишљају све делове његове, дакле брже и боље памте слике.

3. Што су све слике лаке за цртање сем слике њушке, жира и хлеба.

4. Што је деци цртеж, који сама изведу, много јаснији од слика у боји.

У читању и писању наставник ће се управљати по схваћању, брзини говора и брзини писања дечјег. Упутство сам удешавао по слабијој деци и због тога сам у њему предвидео поклапање гласова до 10 слова а од 10—30 слова поклапање слогова. Разуме се, да бистрију децу тим наставник не сме задржавати, већ на против, чим примети да дете чита слогове као целину, он

показивач мора брже да помиче и поклапа речи. А кад примети да деца читају целе речи лако, онда само вуче показивачем испод целе реченице. Дакле, наставник се увек управља по способности дечјој.

До 10. слова деца пишу речи и реченице по дугом изговарању гласова, а од 10—15. слова пишу по слоговима. Да не би наставник навикавао децу на дugo изговарање речи по слоговима, па тек онда прелазио на писање речи од три, четири и више слогова, он ће сам дugo изговарати те речи (по слоговима) кад их деца пишу. Од 15. слова није потребно то сем за блесаву децу, јер сва деца већ самостално пишу речи.

Деца могу одвајати слогове (засебно читати слогове) само у примени код појма о слогу и кад погрешно напишу коју реч, да би тим лакше нашла грешку и никад више.

Још од 15. слова треба децу навићи да преписују реченице на хартији а од чланка „Школа“, да ~~п~~^напишу све чланке онако, како их причају.

У сваком чланку, после малих слова, налазе свих 30 слова све до азбуке. Код ових чланака треба обратити пажњу на правилно писање великих слова.

За вежбање у говору, цртање слика и писање основних црта за слова доволно је времена од 10—30. септембра, јер се за то

употребљују часови за писање, цртање и ручни рад; а за буквар остаје од 1. октобра 22. децембра 58 радних дана или 116 часова кад се четвртак узме пола дана. Да деца изуче лагано буквар потребно је свега 107 часова, а ми имамо 116 часова на расположењу; дакле без икаквог хитања можемо буквар лако прећи до Божића и у почетку јануара прећи на читанку.

И поред најбоље воље морао сам учинити измену у буквару и узети од 5 слова штампана слова, јер нисам могао ни у једној штампарији да нађем потребна слова за писани део буквара и времена нисам имао да поручим са стране, већ сам се морао задовољити са словима каква сам нашао у штампарији.

